SZOVJETUNIÓ

IGY TÖRTÉNT!

Budapest ostroma és felszabadítása

orosz, angol és amerikai katonai szakírók és hadijelentések alapján

Most két éve... 1944 december 24-én Tolbuchin marsall III. ukrán hadseregcsoportjának gyorsan mozgó alakulatai Bicskénél áttörtek Esztergom irányába és a karácsonyi ünnepek alatt Malinovszki II. ukrán hadseregcsoportjával a Duna könyöke felett érintkezést teremtve, teljessé tették Budapest körül a gyűrűt.

Már Szentestén sejtettük... Hiszen a nyilas rádió félóránkint riadóztatta a főváros fegyverfogható korosztályait, hogy haladéktalanul vonuljanak be a legközelebbi kaszárnyába.

Másnap a nyilas ujságok még tele voltak nagy német győzelmekkel és csodafegyverekkel. Dövényi Nagy Lajos, a nyilas Tyrtaios «Kitartás» című lapocskájától eltekintve, ez volt budapesti hattyúdalnk.

Néhány nap múlva aztán a nyilas rádió is elnémult. Aztán már Londont és Moszkvát se vehettük, mert az áramszolgáltatás megszűnt és akinek volt is telepes készüléke, az sem hallgathatta az óvóhelyen, ahová az óvatosabbak már karácsonykor levonultak.

Hosszú hetekig — de milyen hosszú hetekig! — nem tudtuk, mi történik a világban, jóformán még azt sem, hogy mi lehet a szomszéd utcában, hacsak nem akadt véletlenül kezünkbe a budapesti sündisznóállás német tábori ujságja a mellébeszélő, de mégis sokat sejtető véderőjelentéssel és nem kerültünk össze rádióhíradós katonákkal, akik óvatlan pillanatokban külföldre «tévedtek» és így nagyon jól tudták, mi megy végbe száz és ezer kilométerrel arrébb: már az Odránál és a Rajnánál, miben állapodott meg a Három Nagy Jaltában, de halvány sejtelmük sem volt arról, mi történik ötpercnyire tőlük.

Hát ez történt!

Tüzérségi ostrom helyett utcai harcok

Karácsony első napján egy 8 egységből álló szovjet páncélosék Budakeszi és a Svábhegy felől az Uj Szent János-kórháznál termett. Ugyanakkor kisebb orosz erők felkapaszkodtak a Kakukhegy, Széchenyi-hegy, Svábhegy, Jánoshegy, Hárshegy és a Hármashatárhegy uralgó pontjaira és napokig csendben viselkedtek. E pontok körül még közelharci cselekményekre is csak ritkán került sor. Orosz részről csupán a bemért német tüzelőállásokat és az útkereszteződéseket vették aknatüz alá. Csak a pesti oldalon, a külvárosokhoz felzárkózó mezőkön folytak hevesebb, páncélosecsatározásokkal súlyosbított ütközetek.

Az oroszok szemmellátható an kímélni akarták a magyar fővárost, mert később sem szólaltatták meg nehéztüzérségüket és csatarepülőgépeik is csak kis ürméretű bombákkal verték a várost. Többek között ez a meggondolás késztette a szovjet hadvezetőséget arra, hogy megadásra szólítsa fel a védőrséget s még a két orosz parlamenternek SS-legények által történt aljas legyilkoltatása sem befolyásolta elhatározásában. Nehéztüzérség felvonultatása helyett így inkább a nagy áldozatokat követelő utcai harcok kockázatát vállalta.

Újév napjáig az orosz erők Budapest határában csaknem mindenütt felnyomultak a zárt települési vonalig. Csak a budai oldalon nem érték el valamennyi ponton a lakónegyedeket, de gyalogsági aknavetőkkel itt is ellenőrzésük alatt tartották azokat. A pesti oldalon azonban közvetlenül Ujpest, Rákospalota, Pestújhely, Kőbánya, Kispest és Pestszenterzsébet széléig verekedték előre magukat.

Malinovszki marsall érthetően a pesti oldalt akarta hatalmába keríteni előbb, minthogy a sík terep és a széles, kitűnő utak több mozgási lehetőséget biztositottak rohamoszlopai, tüzérsége és tartalékai átcsoportosításának a kiszemelt támadási szakaszokon. E súlypontok kialakítása több napot vett igénybe.

Friesner „felmentő-offenzivái" összeomlanak

Malinovszki a rohamot január 5-ére időzítette, de néhány nappal el kellett halasztania, mivel Friesner, a magyarországi német erők főparancsnoka január 2-án heves ellentámadást indított a Vértes-hegységben a budai ostromvonal felszakítására és Pilisy orosz tábornok Komáromot veszélyeztető páncélosékének kettészelésére. A Tolbuchin erői által húzott széles záróretesz a balszárnyon ugyan sikerült behorpasztania: Esztergomot hatalmába kerítette, de Bicske szilárdan az oroszok kezén maradt. Tolbuchin a tíznapos küzdelemben lassan, de biztosan felőrölte a 2. német páncéloshadsereget.

Az első német «felmentő-offenziva» ilymódon éppúgy kudarcba fulladt, mint a több magyar hadosztállyal megindított második ellentámadás, mely Székesfehérvárnak január 21-én történt elfoglalása után ugyanesak holtpontra jutott.

Minthogy Friesner ellentámadása a pesti orosz ostromvonalból is jelentős erőket elvont, Malinovszki sűrűn alkalmazott taktikai súlypontáthelyezésekkel lepiezte hadosztályai megfogyatkozását: kicsiben tehát ugyanahhoz a módszerhez folyamodott, mint sztratégiai méretekben a legfelsőbb szovjet vezetés tette oly mesterien Sztálingrádtól Berlinig. Pedig a rendelkezésére álló erők — ma már tudjuk — létszámukban alatta maradtak a gyűrűbe zárt 9 német-magyar hadosztálynak.

De az első német ellentámadás alatt sem tétlenkedtek a pesti orosz erők. Január 3-án egy szétrajzó páncélosékkel elérték Zugló határát és 4-én Rákosfalva és Pestújhely felé továbbtágítva a betörési éket, csaknem az egész XIV. kerületet birtokukba vették.

Eközben az orosz tüzérség a budai hegyekben is közelebb nyomult tüzelőállásaival a főváros szívéhez, olyannyira, hogy e magaslati pontokról nemcsak a Sashegyet, a Gellérthegyet, a Várat és a Margitszigetet tarthatta pontosan megfigyelhető tűz alatt, hanem Pest belterületét is. Január 8-án északon a hajógyári sziget és délen Kispest is az oroszok kezére került s ez a kedvező oldalozó helyzet megadta a jelt a külvárosi német állások felszámolására.

A német parancsnokság gyors orosz páncéloselőretörésektől tartva a nyitottabb külvárosi terepen, viszszavonta megmaradt páncélosait, hogy többemeletes házsorok között vesse be azokat.

Január 9-én és 10-én Ujpest, Rákospalota, Palotaújfalu, Pestújhely, Kőbánya csaknem teljes egészében az oroszok kezére került és egy orosz gárdaalakulat egészen a Hermina-útig hatolt előre. Ezen a városligeti szakaszon másnap aztán különösen heves küzdelem alakult ki. Hevességén csak az Uj Lóversenytér birtokáért tomboló egésznapos ütközet tett túl. 12-én az esti órákban a szovjet csapatok végleg megvetették lábukat a versenypályán, mellyel a németek utolsó pesti repülőterüket is elvesztették és légiúton történő utánpótlásukban így már csak a tűz alatt tartott vérmezei tábori repülőtérre számíthattak.

Súlyos közelharcok Pest belterületén

12-én a Kerepesi temető csendjét is felverték a kézigránátok. Egy SS-alakulat a sírkövek közé vette be magát és nem kisebb küzdelembe került innen kiűzésük, mint másnap az Aréna-útig, valamint az Orczy-útig terjedő terület és különösen a Népliget megtisztítása. E harci zónákban a német páncélosok többízben ellentámadásokkal próbálták felfogni az orosz rohamot, de az utcai harcokra speciálisan kiképzett szovjet gárdacsapatokban emberükre találtak. Ezen a napon 19 nehéz páncélossal fizettek a németek Budapest «védelméért».

14-én a Ferencvárosi pályaudvar után a Keletit is elvesztették. Itt csaknem olyan súlyos harcok alakultak ki, mint másnap a Nyugati pályaudvar körül, ahol az oroszok ezen a napon több mint 5000 foglyot ejtettek. 15-én a Nagykörút vonalát csaknem mindenütt elérték. Súlyosabb, padlástól pincéig hullámzó harcokra — taktikájukat Sztálingrádból hozták magukkal — főként a József-utcában, a Ferdinánd-híd és a Vígszínház körül került sor.

Január 17: felrobbantják a hidakat

A következő napokban az utcai harcok elérték csúcspontjukat, pedig a német «felmentő-offenzíva» kudarca már köztudomásúvá vált. Ha 16-án csak 7000 foglyot ejtettek az oroszok, a Nagykörút és a 48-as villamos pesti útvonala között elterülő belső VI., VII. és VIII. kerületi harci zónában, 17-én és 18-án csaknem 30.000 ember adta meg magát a IV. kerületben és a Belső-Szentistvánvárosban. Hátukban a Dunával csak a hajó és a megadás között választhattak, mert a németek a 17-ére virradó éjjelen a dunai hidakat felrobbantották. 18-án este aztán az utolsó pesti német ellenállási fészket is felszámolták a szovjet csapatok.

Az időközben tovább szűkített budai ostromgyűrűben mintegy 50 ezer főnyi védősereg várta tovább Friesner «felmentő-csapatait». Malinovszki időt hagyott magának, mert a magyarországi arcvonal közben hirtelenül mellékhadszíntérré vált és Buda még ezen belül is alárendelt szerepet kapott. Mialatt ugyanis Pesten csak két-három kilométerrel jutottak előre a szovjet csapatok: az Aréna-úttól a Dunapartig — Konyev, Zsukov, Petrov, Csernyakovszki és Rokoszovszki lengyelországi és keletporoszországi hadseregcsoportjai egy minden addigit meghaladó áttörési sorozatban helyenként 100—130 kilométer mélységben hasogatták fel a német védelmi rendszert — s most már Berlinről volt szó!

Malinovszki így nyugodtan hozzáláthatott a milliós lélekszámú pesti oldal reorganizálásához és csapatai átcsoportosításához, nem sokat törődve azzal, hogy Friesner a nyugati frontról sebtében átdobott 6. SS-páncéloshadsereggel már harmadik «felmentő-offenzíváját» készíti elő Székesfehérvár térségében. De közben egyre szorosabbra vonta a gyűrűt Buda körül. Január 20-án a Margitszigetről is kiverték az oroszok a németeket.

A budai roham

Az általános támadás azonban csak a február 1-ére virradó éjjelen indult meg északnyugati irányból. Csak a kelenföldi vasúti töltés mentén húzódó vonal maradt lényegében mozdulatlan. A támadás minden irányban gyorsan tért nyert és egy hét leforgása alatt szétszaggatta az összefüggő német védelmet. A Vártól és az egymástól is elszigetelt Sashegyen, Gellérthegyen és Naphegyen közelharci súlypontok alakultak ki. 9-én négynapos elkeseredett küzdelem után a Sashegy és a Farkasréti temető végleg az oroszok birtokába került. Rendkívül súlyos harcok folytak az Alkotás-utcai hadikórház és a Déli pályaudvar körül, valamint a Krisztinavárosban és az Alagút nyugati kijáratánál is. A Mártirok-útjára (Margit-körút) ereszkedő utcák ugyancsak heves épületharcok árán kerültek 10-éig az oroszok kezére.

11-én aztán dunaparti szárnyaikról: Kelenföld és a Margit-híd irányából is előrelendültek a szovjet csapatok. Ezzel egyidejűleg a Gellérthegyre és a Várba is felkapaszkodtak, úgyhogy már csak a Citadellában, a Vár belterületén és a hozzá csatlakozó Vízivárosban tartották magukat a németek. 11-én este a Citadella is elesett.

Német kitörési kísérlet

E reménytelen helyzetben 11-én este 8 órakor Pfeffer-Wildenbruch tábornok Bicske irányába való kitörésre adott parancsot a védőrségnek. A Várból, a Fő-uteából és a környező vízivárosi mellékutcákból kivont német csapatok a Csalogány- és a Batthyány-utcákban gyülekezve és a Széna-téren áttörve, a Lipótmező felé próbálták átverekedni magukat Bicskéig.

Az oroszok azonnal felismerték a németek szándékát és Pestről, Budáról egyaránt sűrű aknatüzet zúdítottak a Széna-tér és a Fő-utca között elterülő gyülekezési szakaszra. Már maga a Csalogány- és Batthyány-utcán végiggördülő tűzhenger is nagy demoralizáló hatást gyakorolt a kitörő csapatokra. De egyrészüknek sikerült áttörniök a Lipótmező felé. 12-én az oroszok a budai hegyekben több terepzsákba fogták az áttört oszlopokat, melyek a gyilkos tűzben szétszóródva, a Svábhegy, Mátyáshegy és Pilisi hegyek felé keresték a kiutat. 13-án aztán sorsuk beteljesedett és Budán is elült a harci zaj.

Orosz, angol, amerikai jelentések, szemtanuk kellő kritikával mérlegelt közlései és részben személyes tapasztalatok alapján ilyen ködös látomásban idézhetjük föl Budapest ostromát a felszabadulás második évfordulója alkalmából.
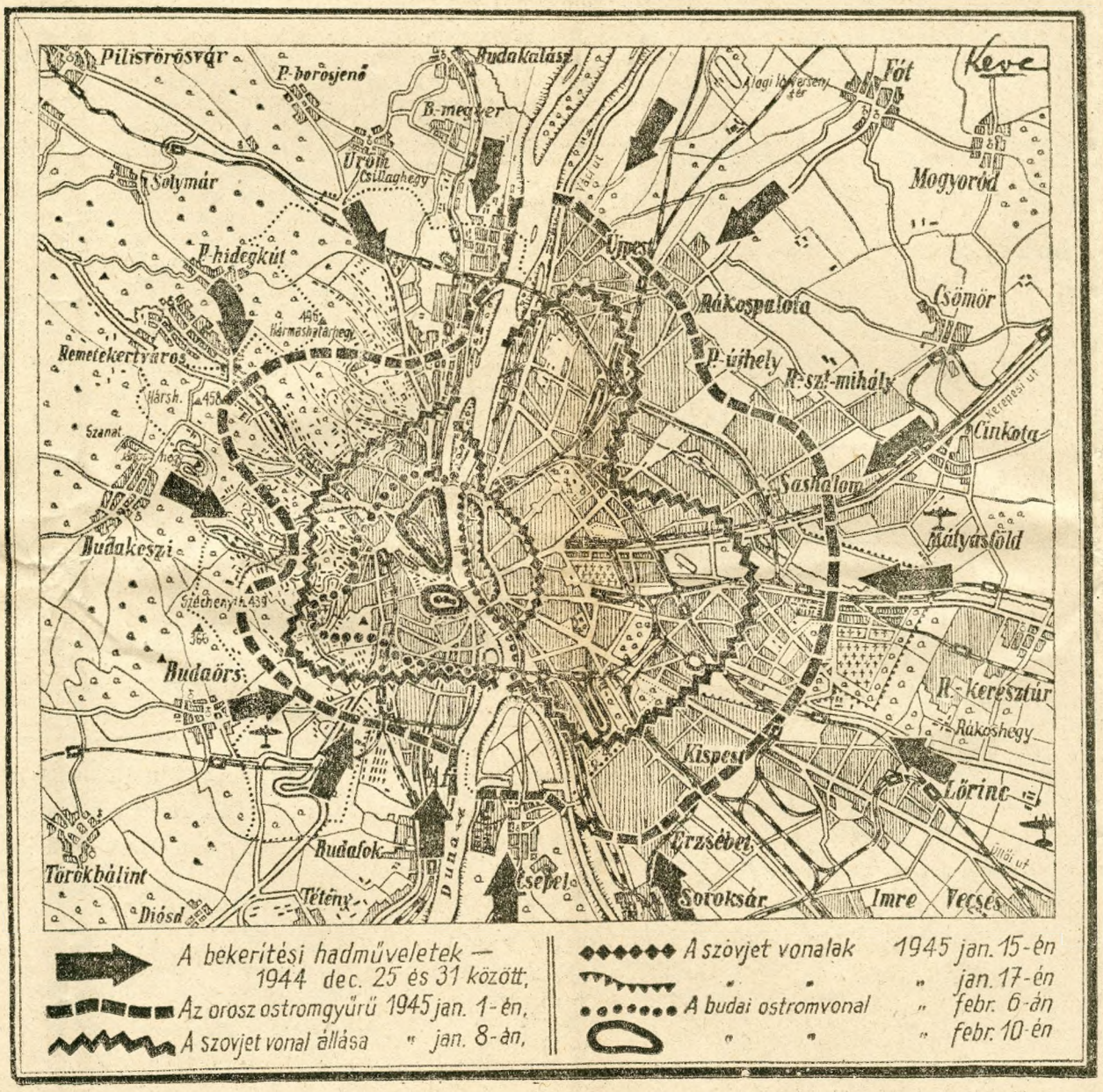
GÁSPÁR LÁSZLÓ